

פרשת יתרו

במרכז הפרשה מתואר המאורע המרכזי בתולדות עם ישראל הלא הוא מעמד הר סיני. מאורע כביר זה שבו נשקו שמים וארץ ועם שלם חווה חוויה נבואית שלא הייתה כמותה ושוב לא תהיה, הותיר את רישומו העמוק בלב עם ישראל עד ימינו. מעמד הר סיני חצה את העולם לשניים- לעולם אלילי ולעולם ישראלי. התורה שניתנה לעם ישראל במעמד הר סיני כבר אז הייתה "מיושנת". היא נגדה את רוח התקופה, ומצוותיה לא ענו על צרכי הדור ועל האופנות הרוחניות ששלטו בו. מאז ומעולם היה קיים פער מתמיד בינה לבין העם, שבחלקו הגדול ניסה בכל הדורות לפרוק את עולה. דווקא חוסר ההתאמה של התורה לרוח העם, הבאה לידי ביטוי גם בימנו, מהווה הוכחה למקורה האלוהי.

מספר אירועים מתלווים בפרשתנו למעמד הר סיני המוסיפים "צבע" למאורע ולהבנתו:

• למה בא יתרו למדבר?

הפרשה מתחילה בפסוק הבא: "וישמע יתרו כהן מדין את כל אשר עשה אלוקים למשה ולישראל עמו... ויבא יתרו... אל משה אל המדבר" (שמות י"ח, א-ה).

הגמרא במסכת זבחים (קט"ז, א) שואלת: "מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק!" שני מאורעות אלו לדעת חז"ל, הביאו את יתרו שהיה כהן מדין, לעזוב את הכל (מעמד, חברה, כבוד, ובית) ולצאת למדבר אל משה ואל מחנה ישראל. **מדוע דווקא שני מאורעות אלו דחפו את יתרו לעזוב את ביתו במדיין ולנדוד למדבר?** יתרו כידוע היה מגדולי הוגי דורו, וחיפש כל ימיו אחר האמת. הוא חיפש את האמת בכל דת אלילית שהייתה בהישג ידו. הוא סגד לכל הדתות וכולן הנחילו לו אכזבה עמוקה עד שהופיע משה בביתו וחסף את יתרו לאמונה באלוקים. כשהגיע לאוזניו נס קריעת ים סוף שוכנע סופית ביכולתו של אלוקי ישראל. אולם, לאחר יציאת בני ישראל נודע לו גם שעמלק תקף אותם. ידיעה זו הדליקה "נורה אדומה" בלבו של יתרו. הוא חש שאם יכול אויב לבוא לתקוף את ישראל מיד אחרי נס כה מהמם ומשכנע כקריעת ים סוף שהפיל את חיתתו על כל עמי הסביבה ("אז נבהלו אלופי אדום, אלי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען... תיפול עליהם אימתה ופחד" שמות ט"ז, ט"ו-ט"ז), סימן הוא שניתן לנטרל את ההתרגשות גם מהנס ומעוצמתו. אותה שעה הבין יתרו כי לא די במסקנות ההגיוניות שהסיק וכדי לבסס את אמונתו החדשה, עליו לבוא ולשהות במחיצת בני ישראל ולחוות איתם את חווית מתן תורה.

בנוסף ב-2 מאורעות אלו ראה יתרו את כוחו של האדם בשינוי המציאות. בקריעת ים סוף כנגד כל הסיכויים קפיצת נחשון בן עמינדב לים גרמה לבקיעת הים ולקריעתו ("הים ראה וינוס"- שואלים חז"ל מה ראה ונס? אחת התשובות שחז"ל מלמדים אותנו שהים ראה את גבורתו ועוז רוחו של עם העבדים שזה עתה יצא ממצרים, שקפץ למים ללא פחד ולכן נס מפניו). גם מלחמת עמלק הייתה לא הגיונית וכנגד כל הסיכויים שכן אף אחד לא העז להתקרב לעם ישראל לאחר קריעת ים סוף, כולם רעדו מפחד ובכל זאת עמלק העז ובלשון חז"ל "קפץ לאמבטיה של המים הרותחים" והצליח לקרר אותה. יתרו שראה את כוחו של האדם בשינוי המציאות ב-2 מאורעות אלו החליט לבא ולבחון זאת מקרוב אצל בני ישראל.

• נשים לפני גברים

למתן תורה קדמו הכנות רבות המפורטות בפסוקים המקדימים את תיאור מעמד הר סיני. היו אלו הכנות של מאמץ לקירוב לבבות ויצירת אחדות בין כל חלקי העם.

פתיחת השיחה בנושא ההכנות מתחילה כך "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (שמות י"ט, ג).

"בית יעקב" – אלו הנשים שצריך להגיד להן בלשון רכה ("תאמר").

"בני ישראל" – האנשים, שיש להגיד להם דברים הקשים כגידים ("תגיד").

יש פניה מיוחדת וישירה לנשים. אלוקים מבקש ממשה שיסביר קודם להן את העומד להתרחש בלשון ובסגנון המתחשב באופיין הרגיש.

למרות שנשים וגברים שונים זה מזה בתפקידים ובחובות יש שוויון מלא בין המינים בקרבה אל ה'. פניה מתחשבת זו עומדת בניגוד משווע ליחס שהיה מקובל לנשים בחברות אחרות באותם ימים ואף בדורות מאוחרים יותר.

• רגע של אחדות

בדרך אל מעמד הר סיני הוכיחו בני ישראל בגרות נדירה ומפתיעה. וכך מעיד עליהם הפסוק הבא: "ביום הזה באו מדבר סיני ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות י"ט א-ב'). בכל מסעות בני ישראל כתוב "ויסעו... ויחנו" ופה לפני מעמד הר סיני כתוב: "ויחן שם ישראל" **מדוע לא כתוב "ויחנו"?** **מדוע כתוב "ויחן" בלשון יחיד?** חז"ל מסבירים לנו שהסיבה היא ללמד אותנו שכאשר בני ישראל באו לפני הר סיני, נעשו כולם חניה אחת- מאוחדים, כאיש אחד בלב אחד. היה זה רגע מיוחד בתולדות עם ישראל שהעם גילה בגרות ולא היו בו מחלוקות כלל. זה היה הרגע המתאים ביותר לנתינת התורה שמטרתה להרבות שלום שנאמר: "דרכיה דרכי נועם כל נתיבותיה שלום" (שמות ג', י"ז). לאחדות זו צריך כל הזמן לשאוף ובהעדרה נמשך לחיות במציאות של חורבן בית המקדש שחרב בשל שנאת חינם.

מה בין חוקי התורה לחוקי העמים?

יתרו מציע למשה לבחור אנשים שישפטו את העם. את "כל הדבר הגדול יביאו למשה וכל הדבר הקטן ישפטו הם" (י"ח, כ"ב). משה מקבל את עצת יתרו אך במימוש ההצעה משה בוחר אנשי חיל ואת הדבר הקשה יביאון אל משה (י"ח, כ"ה-כ"ו) – **מדוע יתרו מציע להביא למשה את הדבר הגדול אך בפועל מביאים למשה את הדבר הקשה?** קיים הבדל עמוק ויסודי בין חוקי התורה לחוקי העמים. לפי חוקי העמים, נועד המשפט להגן על החברה ולאפשר קיום חיים נורמאליים בלי להזיק או להפריע אחד לשני. הקריטריון שאליו מתייחסים בחוקי העמים הנו היקף/גודל הסכום והאם מפריע למהלך הפעילות הציבורית. ככל שהסכום גדול יותר נותנים לו עדיפות והנושא מטופל באופן מעמיק יותר, בבית דין גבוה ומכובד יותר. סכום קטן אינו שווה את הזמן ואת הוצאות המשפט ולעיתים יסגר מחוסר עניין לציבור.

תפיסת התורה שונה לחלוטין. מטרת המצווה האלוקית אינה רק להגן על החברה ולאפשר חיים נורמאליים, אלא בעיקר לחנך את האדם להיות מוסרי יותר וליצור חברה קדושה שראויה להשראת שכינה בתוכה. לפי דיני התורה דין פרוטה כדין מאה -הסכום אינו משנה כלל, גם אם מדובר בגניבה קטנה, יש לטפל באותה חומרה כמו בגניבה גדולה כיוון שהתבצע מעשה גניבה לא מוסרי, שגורם לסילוק שכינה ולכן צריך לטפל באותה חומרה. מסיבה זו התורה מדגישה לנו שמביאים למשה את הדבר הקשה והמורכב שנדרש להתמודד איתו מבחינה מוסרית ולא את הדבר הגדול.

עשרת הדיברות- האם יש קשר פנימי בין 10 הדיברות?

את עשרת הדיברות שמע העם כולו מפי אלוקים. עשרת הדיברות היו חרותים על שני לוחות אבן. מקובל לערוך חלוקה אנכית בין הלוחות. הלוח הימני עוסק במצוות שבין אדם לקב"ה והלוח השמאלי עוסק במצוות שבין אדם לחברו. ננסה להבין את הקשר הפנימי בין 10 הדיברות.

"אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" – **מדוע לא נאמר "אנוכי ה' אלוקיך אשר בראתי שמים וארץ"?** זה נשמע יותר מרשים ומכובד מאשר "הוצאתיך ממצרים"? אלוקים פונה לעם ישראל אל הרגש ומזכיר להם דווקא את יציאת מצרים. יציאת מצרים הוכיחה בדרך ההתנסות האישית עד כמה אלוקים דואג ומתערב בחיי העם ועד כמה מגלה עניין בעתידם ובאושרם של בראיו. פניה זו הרבה יותר חזקה מתיאור ה' כבורא העולם כיוון שבפניה זו מודגש הקשר של אלוקים עם בניו – עם ישראל.

מהדיברה הראשונה עובר ה' לדיברה הבאה: "לא יהיה לך אלוקים אחרים על פני". דיברה זו מוסיפה על הראשונה: לא די בכך שאתה מאמין ב-ה' ויודע שיש בורא לעולם ומנהיג שהוציאך ממצרים, אלא בנוסף לכך יש לדעת שמנהיג זה הינו יחיד ללא כל שותף.

לאחר מכן כשידועות 2 הדיברות הראשונות בא מקומו של הציווי "לא תשא את שם ה' אלוקיך לשווא". אם אתה יודע שיש מנהיג לעולם, והוא בלעדי ויחיד אז זהו ערך רציני וקדוש מדי מכדי שהאדם יבטא אותו בשפתיו לשווא.

בדיברה הרביעית האדם נקרא לא רק להאמין בבורא אלא גם להעיד על אמונתו זו. כיצד יעיד? בשמירת השבת. "זכור את יום השבת לקדשו". השבת היא העדות על בריאתו של העולם. "ששת ימים עשה ה' את השמיים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש".

מהדיברה החמישית ואילך עוברים הציוויים לעסוק ביחס שבין האדם לשאר הנבראים גם כאן כהמשך הגיוני ובצורה מדורגת.

"כבד את אביך ואת אימך" למרות שנצטוונו להאמין שה' אחד ויחיד ושבריאאת העולם לא היו לו שותף כלשהו, בהמשך הבריאה החליט אלוקים שיהיו לו מעין "שותפים". חז"ל מלמדים אותנו ש- "שלושה שותפים באדם: הקב"ה, אביו ואמו". ולכן המסקנה היא שיש לכבד גם את שותפיו, כביכול, של הקב"ה. ממצווה זו שעניינה קרוביו הישירים של האדם שהינם שותפיו של הקב"ה, עובר הציווי אל שאר הנבראים שגם הם נבראו בצלם אלוקים, וגם אותם צריך לכבד.

וכאן באה סדרה של ציוויים בנושא היחס לזולת, מהכבד אל הקל:

"לא תרצח" – החיים הם תמצית האדם ואסור לשלוח יד בחיי הזולת.

"לא תנאף" – אסור להתערב בקשר שבין אדם לאשתו. דיברה זו מרחיבה את איסור הפגיעה לא רק באדם אלא אף באשתו שנחשבת "כגופו".

"לא תגנוב" – ציווי זה מתייחס לאיסור גניבת אדם ומכירתו לעבד. מגוף האדם עוברים לרוח. כלומר, לא רק שאסור לפגוע בגוף אסור אף לשלול את חירותו.

"לא תענה ברעך עד שקר" – אל תזיק לזולתך באמצעות מתן עדות שקר נגדו. יש להימנע לא רק פגיעה ישירה אלא גם מפגיעה עקיפה.

"לא תחמוד בית רעך" – יש להישמר מפגיעה עקיפה עוד יותר, אסור אפילו לחמוד בלב. כיצד אפשר לצוות על הרגש "לא לחמוד"? הרי זו פעולה ספונטנית בלב? כיצד אפשר לצוות לא לרצות ולא להשתוקק? כיצד ניתן לחנוק רגשות גואים? למה בדיוק התכוונה התורה בציווי ה-10 בעשרת הדיברות?

התורה מעולם לא דרשה מהאדם או מהחברה לא לשאוף שהרי השאיפה היא תכונת יסוד הכרחית בטבעו של האדם שבלעדיה חיי האדם יהיו שוממים. אם נשים לב בפסוק כתוב בדיוק מה הכוונה: "לא תחמוד בית רעך...אשת רעך...וכל אשר לרעך" - כלומר התורה אינה אוסרת את הרצון וההשתוקקות אלא את חמדת רכוש הזולת! התורה מלמדת את האדם לכוון את שאיפותיו ורצונותיו לדברים הרצויים והחיוביים שיקדמו את האדם.

"כוחה של השבת" – נשים לב לנקודה מעניינת בקשר שבין עשרת הדיברות: השבת הינה החוליה המקשרת בין 3 הדברות הראשונות המתייחסות לבורא לבין 6 הדברות המתייחסות אל הבריאה.

בכוחה של השבת לאחד בין הבורא לברואיו ולהשכין שלום בין הברואים לבין עצמם.

ניתן למצוא רמז נוסף לכוחה של השבת בהשכנת שלום, בר"ת של המילה שבת=שְׁלוֹם בַּיִת תַּעֲשֶׂה.

אם כל אחד יקבל עליו "שבת" (שלום בית תעשה), הרי שיצאנו נשכרים ועל ידי כך נוכל להתקרב למציאות שהזכרנו שהייתה קודם מתן תורה של "ויחן ישראל" – כאיש אחד בלב אחד.

"שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה הרועים בשושנים" (שיר השירים ד', ה')

רש"י על פסוק זה בשיר השירים מעלה קשר פנימי נוסף ושונה בין שני הלוחות.

רש"י מביא את לשון המכילתא ומסביר שהלוחות נתנו בתאומים. כל דיבר בלוח ימין יש לו "תאום מקביל" שניתן אתו בלוח שמאל.

"-אנוכי ד' אלוקיך" כנגד "לא תרצח" – האדם נעשה בצלם אלוקים ולכן מי שנוטל חיי חברו ממעט את הופעתו של הקב"ה בעולם.

"-לא יהיה לך" כנגד "לא תנאף" – יש קשר פנימי חזק בין מי שנואף למי שמחפש עבודה זרה. מי שמחפש עבודה זרה אינו נאמן ודומה למי שמנאף ומחפש קשר זר.

"-לא תישא" כנגד "לא תגנוב" – מי שגונב סופו להישבע לשקר. הקשר מובן אך נראה לכאורה יותר עקיף ופחות פנימי מהקשרים האחרים- **האם יש קשר פנימי בין 2 דברות אלו?**

כן, בעומק "לא תישא" משמעותו האיסור לשאת את שם ד' לבטלה, האיסור להישבע לשקר או לשווא, האיסור להשתמש בשמו של הקב"ה לאינטרסים שלי, בקיצור האיסור לשים את האגו שלי במרכז בלי להתחשב כלל באחרים זה בדיוק עניינה של הגניבה. הגנב שם את האגו שלו במרכז, לא מתחשב כלל באחרים וחושב רק על עצמו.

"-זכור את ים השבת" כנגד "לא תענה ברעך עד שקר" – מי שמקיים את השבת מעיד שהקב"ה ברא את העולם בשישה ימים וביום השביעי שבת ממלאכתו. מי שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת במעשה בראשית.

"כבד את אביך" כנגד "לא תחמוד" – מי שחומד סופו שיוליד בן שלא יכבד את אביו ואמו. כי אם האבא חומד אז גם הבן יחמוד (יש לו מודל...) ואז לא יכבד את הוריו.

הדימוי בשיר השירים פשוט נפלא שני הלוחות הם מקור החיות שאיתם ניתן להניק ולהפוך את העולם מטמא לטהור (כמו שהדם הופך לחלב בתהליך ההנקה). מקור החיות הוא אינסופי כמו שהחלב הוא אינסופי ובלבד שהתינוק ירצה לינוק.

שבת שלום,